

SOȚUL SUPRAVIEȚUITOR – SUCCESOR AL VICTIMEI ÎN PROCESUL PENAL

THE SURVIVING SPOUSE – SUCCESSOR OF THE VICTIM IN THE CRIMINAL PROCESS

DOI: 10.5281/zenodo.10438720

UDC: 343.5:343.1(478)

Dumitru CALENDARI

Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul,
Procuror-șef al Procuraturii de Circumscripție Cahul,
E-mail: dumitru.calendari@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-8668-3345

Daniel CRISTEA

Comisar-șef de poliție în cadrul Inspectoratului Județean de Poliție Buzău,
E-mail: cristeadaniel415@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5786-2619

Rezumat: În articolul a fost efectuată o cercetare a practicii judiciare și a normelor procesual-penale cu privire la atribuirea calității de succesor al victimei decedate soțului supraviețuitor. Problema științifică importantă constă în fundamentarea științifică a modului de aplicare în practică a prevederilor legale precum că, soțul supraviețuitor poate fi recunoscut în calitate de succesor al victimei sau părții vătămate în cadrul procesului penal, ceea ce nu este prevăzut în prezent expres în art.81 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, precum și analiza legislației, soldată cu fundamentarea propunerilor de rigoare în vederea perfecționării legislației și a jurisprudenței. Prin studiul dat dorim să provocăm la analiza și discuții în continuare cu privire la tema respectivă.

Cuvinte-cheie: procesul penal, victima, succesorul, soț, curtea constituțională, excepția de neconstituționalitate.

Abstract: In the present article was carried out a research of judicial practice and the procedural-criminal norms regarding attributing the quality of successor of the deceased victim to the surviving spouse. The presented problem consists in the scientific substantiation and practical regarding of the way of applying in the legal provisions, which is not currently expressly provided for in art. 81 of the Criminal procedure code of the Republic of Moldova, as well as the analysis of the legislation, resulting in the substantiation of rigorous proposals in order to improve the legislation and jurisprudence. Through this study, we want to provoke further analysis and discussion on this topic.

Key words: the criminal process, the victim, the successor, spouse, the constitutional court, the exception of unconstitutionality.

Introducere

Potrivit art. 81 Codul de procedură penală al Republicii Moldova (în continuare - CPP RM), în vigoare până la data de 22 august 2023, dacă în cadrul procesului penal, partea vătămată sau partea civilă și-a pierdut capacitatea de exercițiu sau a decedat, în calitate de succesor al ultimelor putea fi recunoscută una din rudele apropiate, cu condiția că a manifestat dorința de a exercita drepturile și obligațiile acestora.

De către organul de urmărire penală pe 7 și 8 martie 2019, respectiv, au fost începute urmăriri penale în privința C.D. în temeiul art. 264 alin.(3) lit.b) și 266 din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare - CP RM). Printr-o ordonanță a procurorului, în cadrul urmăririi penale, dnei S.S., soția victimei decedate, i-a fost atribuită calitatea de succesor al părții vătămate. Ulterior, cauza penală a fost expediată instanței de judecată spre examinare în fond.

Prin sentință a Judecătoriei Cahul nr. 1-387/2019 din 21 februarie 2020 C.D. a fost recunoscut vinovat și condamnat pentru săbârșirea infracțiunilor prevăzute de articolele 264 alin.(3) lit.b) și 266 din CP RM.

I.S. și E.S., respectiv, fratele și mama victimei decedate, au declarat un apel împotriva sentinței instanței de fond și au înaintat în instanța de apel o cerere, solicitând recunoașterea lor în calitate de succesor ai victimei decedate, invocând că sunt rude apropiate cu victima. Procurorul și apărătorii inculpatului la fel au atacat sentința instanței de fond.

Procurorul, participant în instanța de apel, a ridicat în fața Curții de Apel Cahul excepția de neconstituționalitate a articolului 81 din CPP RM.

Pe 6 aprilie 2021 Curtea Constituțională a RM a pronunțat o hotărâre de admitere parțială a sesizării procurorului.

Metodologia cercetării

La elaborarea articolului prezent a fost folosit un material teoretic, empiric și normativ. Totodată, cercetarea acestui subiect a fost posibilă în rezultatul aplicării mai multor metode de cercetare științifică care sunt specifice teoriei și doctrinei procesual-penale: metoda logică, metoda analizei comparative, analiza sistemică etc.

În cadrul pregătirii prezentului articol au fost analizate prevederile lex forului în vigoare, proiecte de legi examinate de Parlamentul RM, doctrina în domeniu, a fost selectată și analizată jurisprudența națională și a Curții Europene pentru drepturile omului.

De asemenea, în cadrul pregătirii materialelor pentru publicarea articolului a fost depusă spre examinarea la adresa Curții Constituționale a RM o sesizare cu privire la ridicarea excepției de neconstituționalitate a prevederilor art. 81 CPP RM în partea ce ține de omisiunea includerii în legea de procedură penală a soțului în calitate de eventual succesor al părții vătămate. Respectiv, a fost

adoptată o hotărâre a Curții Constituționale și o adresă către Parlamentul RM, care, la rândul său, nu a modificat legea, deși erau toate premisele necesare, dar și proiectul respectiv a fost examinat. Prin această lucrare dorim să provocăm cititorii la discuții și analiza privind tema respectivă și viabilitatea necesității *de lege ferenda*.

Rezultate și discuții

Potrivit art.20 din Constituție RM, fiecărei persoane este garantat din partea instanțelor dreptul la o efectivă satisfacție împotriva actelor ce violează drepturile, libertățile și interesele legale. De asemenea, art. 6 §.1 din Convenția Europeană de la Roma pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04.11.1950 (CEDO) garantează dreptul la un proces echitabil, ce presupune, inclusiv, participarea persoanelor în cadrul unui proces penal dacă drepturile și interesele acestora pot fi afectate.

Potrivit legii procesual penale, soțul/soția nu face parte din categoria reprezentantului în nici o formă, lista căroră este expres indicată în legea, și nu este nici o rudă apropiată, prevederile legale în acest sens sunt exhaustive. Mai mult ca atât, potrivit Codului penal al RM (art.133/1 și art.134) și Codului de familie a RM (art.45) rudele au legături pe descendența a unei persoane dintr-o altă persoană. Soțul și soția pot fi calificați doar ca membrii de familie. Potrivit prevederilor Codului civil al RM (art.2185) soțul supraviețuitor este un moștenitor legal.

În cadrul examinării sesizării înaintate Curții constituționale, pentru adoptarea hotărârii, au fost solicitate opiniile de la autoritățile competente.

Parlamentul RM a prezentat opinia prin care admite că există o omisiune legislativă în legea procedural-penală privind conferirea soțului supraviețuitor al calității potențiale de succesori al victimei.

Procuratura Generală a RM a menționat că nu corespunde criteriilor calității omisiunea în lege privind includerea soțului în cercul de persoane care pot avea calitatea de succesori al legii și, respectiv, încalcă drepturile de acces liber la justiție și la apărare.

Institutul de Reforme Penale a menționat că omisiunea includerii soțului în lista rudelor apropiate, din art. 6 CPP RM creează incertitudini, odată ce, potrivit art. 2185 din Codul civil al RM, un moștenitor legal este considerat soțul supraviețuitor. Omisiunea respectivă afectează drepturi constituționale.

În cadrul examinării situației sesizate, s-a reținut că, conform art. 81 alin.(1) din CPP RM, până la data de 22 august 2023, în cadrul procesului penal, în calitate de succesori al părții vătămate sau al părții civile se recunoștea una din rudele apropiate ale acesteia, cu condiția manifestării dorinței de a exercita drepturile și obligațiile părții vătămate decedate. Accent era pus doar pentru una din rudele apropiate a persoanei decedate. Din prevederile art. 6 pct.41) din CPP

RM „rude apropiate” sunt: părinții, copiii, bunicii și nepoții, frații și surorile. Astfel, rezulta că potrivit prevederilor contestate, în procesul penal, soțul supraviețuitor al părții vătămate ori a părții civile, nu poate fi recunoscut în calitate de succesori.

Potrivit jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului (CtEDO), soția reclamantului care a decedat poate fi recunoscută într-un proces în calitate de victimă indirectă (*Varnava c. Turcia*, §. 112; *Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu c. România*, §. 97; *Huseynova c. Azerbaidjan*, §.113). Raportând la existența relațiilor de familie care rezultă dintr-o căsătorie, soțul/soția poate avea interesul legal ca să fie admisă în participarea la procesul penal, datorită „legăturilor suficiente” cu victima care a decedat.

În urma examinării sesizării de către Curtea Constituțională a RM, nu s-a constată interdicții, alte scopuri speciale care puteau fi în detrimentul scopurilor legale generale stipulate în art. 54 alin.(2) din Constituție RM care puteau justifica opțiunea legiuitorului de neinclusiunea soțului/soției în categoria persoanelor care ar putea dobândi calitatea procesuală de succesori al părții vătămate sau al părții civile, cel puțin pentru a proteja drepturile, libertățile și demnitatea persoanei.

În rezultatul examinării, Curtea Constituțională a RM a conchis că art. 81 din CPP RM în partea cu privire la omisiunea de a include pe soțul/soția în calitate de potențial succesori al părții vătămate sau al părții civile în procesul penal, contravine art. 20 (accesul liber la justiție) în coroborare cu art. 54 din Constituție RM și este neconstituțional. Mai mult ca atât, Curtea Constituțională a conchis că textul din art. 81 alin.(2) CPP RM: „*În cazul în care mai multe rude apropiate solicită această calitate, decizia de a alege succesori îi revine procurorului sau instanței de judecată.*” contravine prevederilor Constituției RM, și anume art. 20 și 54, și este neconstituțional (Hotărârea Curții Constituționale a RM nr.12 din 06.04.2021). În adresa Parlamentului RM a fost remisă și o Adresă nr.PCC-01/151g-186.

Ce s-a întâmplat ulterior adoptării hotărârii în cauză? Organele de urmărire penală și instanțele de judecată au aplicat prevederile hotărârii instanței constituționale, recunoscând pe soțul/soția supraviețuitor(-oare) în calitate de succesori al victimei în procesul penal. De asemenea, în situația când mai multe rude apropiate solicită atribuirea lor calitate de succesori al părții vătămate sau al părții civile, acestea trebuie să fie satisfăcuți. Soluția în cauză se regăsește după modificare din august 2023 în legea procesual penală.

Parlamentul RM, la rândul său, a adoptat la 31 iulie 2023 o lege de modificare a prevederilor Codului de procedură penală, însă în articolul 81 din CPP RM nu au fost introduse modificările legate de soțul/soția, deși în proiectele au fost menționate necesitatea includerii în art. 81 CPP RM a „victimei”, iar soțul/soția să fie atribuite la „rudele apropiate” din art.6 pct.41) CPP RM. Rezultă

că Adresa cu nr.PCC-01/151g-186 a Curții Constituționale a RM către Parlamentul RM la moment nu este examinată și Codul de părocedură penală nu este modificat în acest sens.

Totodată, până la modificarea de către Parlament a legii procesual penale, a articolului cu privire la succesorul părții vătămate, practicienii și justițiabilii trebuie să urmeze soluția provizorie instituită de Curtea Constituțională, prin care soția sau soțul urmează a fi recunoscută în procesul penal în calitate de succesor al victimei/părții vătămate sau al părții civile, prin prisma efectului *ex nunc*, stipulat în art. 26 alin.(7) din Legea cu privire la Curtea Constituțională.

Concluzii

Necesitatea obiectivă de a admite în cadrul procesului penal o persoană în calitate de succesor al victimei/părți vătămate sau al părții civile apare în situația în care aceasta și-a pierdut capacitatea de exercițiu sau a decedat.

Curtea Constituțională a RM a hotărât, cu efectul *ex nunc*, ca soțul supraviețuitor va putea fi recunoscut în procesul penal în calitate de succesor al părții vătămate sau al părții civile.

Respectarea Constituției, Convenției Europene pentru Drepturile Omului și a libertăților fundamentale, inclusiv, tratatelor internaționale și jurisprudenței CtEDO, este una primordială în aplicarea legilor. În special, dacă este vorba despre accesul liber la justiție și folosirii căilor de atac prin prisma art.20 și art.119 din Constituția Republicii Moldova.

Referințe bibliografice

1. Calendari, D. Osoianu, T. (2023). *Apelul penal*. București: Pro Universitaria.
2. *Codul civil al Republicii Moldova, nr.1107-XV din 06.06.2002*. Republicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.66-75/132 din 01.03.2019.
3. *Codul familiei al Republicii Moldova, nr.1316 din 26.10.2000*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.47-48/210 din 26.04.2021.
4. *Codul penal al Republicii Moldova, nr.985-XV din 18.04.2002*. Republicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.72-74/195 din 14.04.2009.
5. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14.03.2003*. Republicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.248-251/699 din 05.11.2013.
6. *Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994*. Republicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78/140 din 29.03.2016.
7. *Convenția Europeană de la Roma pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04.11.1950 (ratificată prin Hotărarea Parlamentului Republicii Moldova nr.1298 din 24.07.1997)*. [Citat 10.11.2022] Disponibil: [https://www.echr.coe.int/Documents/ Convention_ROM.pdf](https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf)
8. Cristea, D. (2023). *Protecția datelor cu caracter personal în procesul penal*. București: Pro Universitaria.

9. *Decizia Curții de Apel Cahul din 25.05.2021. Dosarul nr.1-19180133-05-1a-16032020.* [Citat 29.10.2023] Disponibil: https://cach.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/e9a91f55-8e8e-43ce-b816-7169f15ba362
10. *Decizia Curții de Apel Cahul din 04.04.2023. Dosarul nr.1-19180133-05-1a-29042022.* [Citat 29.10.2023] Disponibil: https://cach.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/4040855a-af87-4568-b6da-2216123897a2
11. *Decizia Colegiului Penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 21.02.2022. Dosarul nr.1ra-1768/2021.* [Citat 29.10.2023] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=20712
12. Hotărârea CtEDO pe cauza *Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu c. România*, din 17.07.2014, nr.47848/08. [Citat 29.10.2023] Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-147826>
13. Hotărârea CtEDO pe cauza *Magnitskiy și alții c. Rusia*, din 27.08.2019, nr.32631/09, nr.53799/12. [Citat 29.10.2023] Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-195527>
14. Hotărârea CtEDO pe cauza *Huseynova c. Azerbaidjan*, din 13.04.2017, nr.10653/10. [Citat 29.10.2023] Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172661>
15. Hotărârea CtEDO pe cauza *Ramsahai și alții c. Olanda [MC]*, din 15.05.2007, nr.52391/99. [Citat 29.10.2023] Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80563>
16. Hotărârea CtEDO pe cauza *Randelović și alții c. Muntenegru*, din 19.09.2017, nr.66641/10. [Citat 29.10.2023] Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-177076>
17. Hotărârea CtEDO pe cauza *Trivkanović c. Croația*, din 06.07.2017, nr.12986/13. [Citat 29.10.2023] Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-174966>
18. Hotărârea CtEDO pe cauza *Varnava c. Turcia*, din 18.09.2009, nr.16064/90, 16065/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90, 16073/90. [Citat 29.10.2023] Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94162>
19. *Hotărârea Curții Constituționale privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 77, 81 și 315 din Codul de procedură penală (omisiunea includerii sofului ca succesor al părții vătămate sau al părții civile) (sesizarea nr.151g/2020) din 06.04.2021, nr.12.* În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.100-103 din 16.04.2021.
20. *Legea cu privire la Curtea Constituțională nr.317 din 13.12.1994.* În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.8/86 din 07.02.1995.
21. *Legea pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului de procedură penală și a Codului contravențional) nr.245 din 31.07.2023.* În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.325-327/579 din 22.08.2023.
22. Osoianu, T. Ostavciuc, D. (2023). *Procedura penală. Partea generală.* București: Pro Universitaria.
23. Proiectul de lege pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului de

- procedură penală și Codului contravențional). [Citat 29.10.2023] Disponibil: <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/6516/language/ro-RO/Default.aspx>
24. Reniță Gh. (2021) *Conceptul de „victimă” în jurisprudența Curții Europene a Dreptului Omului*. Chișinău: Reabilitarea victimelor infracțiunii, 22.10.2021, pp. 168-182.
25. *Sentița Judecătorei Cahul din 21.02.2020. Dosarul nr.1-387/2019 (nr.1-19180133-15-1-12112019)*. [Citat 29.10.2023] Disponibil: https://jch.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/8e8c1366-715f-43d0-97d9-d99bb85584d6
26. *Sesizarea nr. 151g din 24.09.2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolele 81, 77 și 315 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova*. [Citat 29.10.2023] Disponibil: https://www.constscourt.md/public/ccdoc/sesizari/151g_2020.09.24.pdf